

ΧΡΥΣΗ ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΥ

ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΥΝΟΜΗΛΙΚΟΥΣ ΤΟΥΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι σχέσεις του παιδιού με τους συνομηλίκους του βοηθούν στην αυξανόμενη αυτονομία του έναντι των ενηλίκων, στην εκμάθηση διαφόρων κοινωνικών δεξιοτήτων και διευρύνουν τις εμπειρίες του για την ανάπτυξη και εξέλιξή του (Piaget, 1932). Η κοινωνική σύγκριση με τους συνομηλίκους είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη της ταυτότητας του παιδιού και για την κάλυψη της ανάγκης του «ανήκειν» σε μια ομάδα, που του παρέχει συναισθηματική ασφάλεια (Krapppmann, 1991, Rubin, 1980).

Η ύπαρξη θετικών κοινωνικών σχέσεων με τους συνομηλίκους παίζει σημαντικό ρόλο στην ομαλή συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Δυσκολίες στις κοινωνικές σχέσεις με συνομηλίκους έχουν συσχετιστεί με προβλήματα προσαρμογής και επίδοσης στο σχολείο (Kohn, 1977, Lambert & Nicoll, 1977), ψυχικές διαταραχές στην εφηβεία και αργότερα στην ενήλικη ζωή (Cowen και συν. 1973, Roff & Wirt, 1984).

Η αξιολόγηση της κοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών γίνεται κυρίως στο σχολείο, που αποτελεί ένα σημαντικό χώρο κοινωνικοποίησης και ανάπτυξης κοινωνικών σχέσεων. Για την αξιολόγηση της κοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών, της θέσης τους μέσα στην τάξη και των δυσκολιών στις σχέσεις τους με τους συνομηλίκους τους χρησιμοποιούνται συνήθως κοινωνιομετρικοί μέθοδοι και/ή ερωτηματολόγια που συμπληρώνονται από τους μαθητές, τους δασκάλους ή/και τους γονείς.

Οι κοινωνιομετρικές μέθοδοι περιλαμβάνουν συνήθως ερωτήσεις σχετικές με την προτίμηση ή έλλειψη προτίμησης του κάθε παιδιού για φίλια ή συμμετοχή σε άλλες δραστηριότητες (εκδρομή, παιχνίδι κ.λ.π.). Το κάθε παιδί προτείνει για κάθε ερώτηση τρεις συμμαθητές του από την ίδια τάξη. Τα ερωτηματολόγια περιλαμβάνουν ερωτήσεις σχετικές με διάφορες μορφές συμπεριφοράς των παιδιών στο σχολείο και οι μαθητές αναφέρουν τους συμμαθητές τους, που κατά τη γνώμη τους παρουσιάζουν αυτές τις μορφές συ-

μπεριφοράς.

Βάσει κοινωνιομετρικών μεθόδων έχουν προταθεί διάφορα συστήματα ταξινόμησης της συμπεριφοράς και της θέσης των παιδιών μέσα στην τάξη (Coie, Dodge & Coppotelli, 1982, French & Waas, 1985, Hatzichristou, 1987). Τα παιδιά κατατάσσονται συνήθως σε πέντε κοινωνιομετρικές ομάδες: Τα δημοφιλή παιδιά (popular) με υψηλή κοινωνιομετρική αποδοχή, τα παιδιά που απορρίπτονται από τους συμμαθητές τους (rejected), τα κοινωνικά απομονωμένα παιδιά (socially isolated) με χαμηλή κοινωνιομετρική αποδοχή ή απόρριψη από τους συμμαθητές τους, τα παιδιά με αντιφατική συμπεριφορά (controversial) με υψηλή κοινωνιομετρική αποδοχή και απόρριψη και τα παιδιά που ανήκουν στη μέση ομάδα (average).

Η μελέτη της κοινωνικής συμπεριφοράς των μαθητών και των δυσκολιών στις διαπροσωπικές τους σχέσεις, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των συνομηλίκων τους και της συσχέτισής τους με διάφορους παράγοντες, είναι σημαντική για τη βελτίωση της προσαρμογής των παιδιών στο σχολείο, της σχολικής τους επίδοσης και την έγκαιρη πρόληψη ψυχικών διαταραχών.

Η μελέτη αυτή¹, που αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου ερευνητικού προγράμματος στο Ινστιτούτο Marx-Planck (Max-Planck Institut für Bildungsforschung, Βερολίνο) (Χατζηχρήστου & Hopf, 1991), έχει τους ακόλουθους στόχους: α) τη διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν τη συμπεριφορά των μαθητών, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των συνομηλίκων τους, β) τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ προβλημάτων συμπεριφοράς και σχολικής επίδοσης, γ) την ταξινόμηση των μαθητών σε κοινωνιομετρικές ομάδες, δ) τη σύγκριση της συμπεριφοράς και της σχολικής επίδοσης των μαθητών των διαφόρων κοινωνιομετρικών ομάδων, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των συνομηλίκων τους και των εκπαιδευτικών.

1. Η μελέτη αυτή είναι η δεύτερη που δημοσιεύεται στο παρόν περιοδικό. Οι μελέτες αυτές έχουν τους ακόλουθους στόχους: α) τη διερεύνηση των μορφών συμπεριφοράς μαθητών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και των παραγόντων που επηρεάζουν τη συμπεριφορά των μαθητών στο σχολείο και τη σχολική τους επίδοση, β) την παρουσίαση συγκεκριμένων ερωτηματολογίων (ερωτηματολόγιο για εκπαιδευτικούς, κοινωνιομετρικό ερωτηματολόγιο, ερωτηματολόγιο αυτοαντίληψης) που έχουν χρησιμοποιηθεί ευρύτατα διεθνώς και τη διερεύνηση των ψυχομετρικών τους χαρακτηριστικών και της παραγοντικής τους δομής στην Ελλάδα. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα ερωτηματολόγια οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να απευθυνθούν στους συγγραφείς, στη διεύθυνση Max-Planck Institut für Bildungsforschung, Lentzeallee 94, 1000 Berlin 33, BRD.

2. ΜΕΘΟΔΟΣ

2.1. Δείγμα²

2.1.1. Πρωτοβάθμια εκπαίδευση

Το δείγμα των μαθητών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης αποτελούνταν από 1041 μαθητές (517 αγόρια, 49.7% και 524 κορίτσια, 50.3%) της Ε' και ΣΤ' Τάξης, ηλικίας 10-13 χρόνων ($M = 11.4$, $TA = 0.65$). Οι μαθητές αυτοί φοιτούσαν σε δημόσια σχολεία σε κωμοπόλεις και πόλεις της Βορείου Ελλάδας. Από τους μαθητές του δείγματος, 116 (11.1%) είχαν ζήσει για ορισμένα χρόνια σε μεταναστευτική χώρα στο εξωτερικό (πρώην Δυτ. Γερμανία, Αυστραλία, ΗΠΑ κ.ά.) και παλιννόστησαν στην Ελλάδα σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα (Hatzichristou & Hopf, 1992). Οι εκπαιδευτικοί χαρακτήρισαν 5.6% των μαθητών με σημαντικές μαθησιακές δυσκολίες.

2.1.2. Δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Το δείγμα των μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αποτελούνταν από 862 μαθητές (450 αγόρια, 52.5% και 412 κορίτσια, 47.8%) των τριών τάξεων του Γυμνασίου και της Α' τάξης του Λυκείου, ηλικίας 12-17 χρόνων ($M = 14.3$, $TA = 0.91$). Επειδή το ποσοστό των μαθητών του Λυκείου είναι μικρό (5.6%), θα χρησιμοποιηθεί ο όρος Γυμνάσιο στην ανάλυση των δεδομένων, παρόλο που συμπεριλαμβάνονται σ' αυτό και οι μαθητές του Λυκείου. Οι μαθητές φοιτούσαν σε δημόσια σχολεία της Βορείου Ελλάδας. Από τους μαθητές του δείγματος 139 (16.1%) είχαν ζήσει για ορισμένα χρόνια σε μεταναστευτική χώρα στο εξωτερικό (πρώην Δυτ. Γερμανία, Αυστραλία, ΗΠΑ κ.ά.) και παλιννόστησαν στην Ελλάδα σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα (Hatzichristou & Hopf, 1992).

2.2. Ερωτηματολόγια - Μεθοδολογία

Ο κάθε μαθητής συμπλήρωσε ένα ερωτηματολόγιο σχετικά με τη συμπεριφορά των συμμαθητών και συμμαθητριών του στην τάξη. Οι δύο πρώτες κοινωνιομετρικές ερωτήσεις αναφέρονται στους καλύτερους φίλους/φίλες τους στην τάξη και στους συμμαθητές/συμμαθήτριες τους που δεν κάνουν παρέα. Για κάθε ερώτηση ο κάθε μαθητής προτείνει τρεις συμμαθητές του σε σειρά προτίμησης (1η προτίμηση, 2η προτίμηση, 3η προτίμηση). Οι υπόλοι-

2. Οι συγγραφείς θέλουν να ευχαριστήσουν όλους τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς, που πήραν μέρος στην έρευνα.

πες επτά ερωτήσεις αναφέρονται σε διάφορες μορφές συμπεριφοράς ενδεικτικές για την προσαρμογή των μαθητών στο σχολείο (Coie και συν., 1982) και ο κάθε μαθητής προτείνει δύο συμμαθητές του. Οι ερωτήσεις αυτές είναι: Κάποιος συμμαθητής-συμμαθήτριά σου α) είναι αρχηγός όταν κάτι γίνεται στο σχολείο-κάποιος που όλοι τον ακούνε, β) συχνά θυμώνει και είναι καυγατζής, γ) είναι ντροπαλός και πολύ ευαίσθητος, δ) αρέσει σε όλους και προσπαθεί να βοηθάει όλους, ε) είναι φαντασμένος και καυχιέται, ζ) προσπαθεί να κερδίσει τη συμπάθεια του δασκάλου-καθηγητών, η) συχνά τσακώνεται με το δάσκαλο-καθηγητές. Με βάση τις κοινωνιομετρικές ερωτήσεις καθορίζεται η κοινωνιομετρική θέση των παιδιών (μελών) μέσα στην τάξη (ομάδα), ενώ οι υπόλοιπες ερωτήσεις αφορούν τα χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς των παιδιών. Στην ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν μόνο οι πρώτες επιλογές των μαθητών, με σκοπό την αμεσότερη έκφραση της αντίληψης των παιδιών για τους συμμαθητές τους.

Οι εκπαιδευτικοί συμπλήρωσαν για κάθε μαθητή στην τάξη τους το ερωτηματολόγιο για εκπαιδευτικούς «Κλίμακα αξιολόγησης της συμπεριφοράς των μαθητών» σε μετάφραση (PBRB, Lambert & Bower, 1962), το οποίο αποτελείται από 11 ερωτήσεις (κλίμακα διαστημάτων πέντε σημείων) που αναφέρονται σε διαφορετικές μορφές συμπεριφοράς των μαθητών στο σχολείο. Από την παραγοντική ανάλυση του ερωτηματολογίου προέκυψαν τρεις παράγοντες: «Σχολική προσαρμογή» (μορφές συμπεριφοράς που έχουν σχέση και διευκολύνουν τη μάθηση στην τάξη), «Διαπροσωπική συμπεριφορά» (κοινωνικές δεξιότητες του παιδιού) και «Ενδοπροσωπική συμπεριφορά» (ψυχολογικοί παράμετροι). Το ερωτηματολόγιο των εκπαιδευτικών και οι πιθανοί παράγοντες που συσχετίζονται με την αξιολόγηση της συμπεριφοράς των μαθητών από τους εκπαιδευτικούς έχουν περιγραφεί διεξοδικά σε προηγούμενη εργασία μας στο ίδιο περιοδικό (Χατζηχρήστου & Horf, 1991).

Η γενική σχολική επίδοση κάθε μαθητή του Δημοτικού σχολείου αξιολογήθηκε από τους εκπαιδευτικούς (κλίμακα διαστημάτων με τέσσερις χαρακτηρισμούς: 1. αδύνατος, 2. μέτριος, 3. καλός, 4. άριστος). Οι γενικοί βαθμοί των μαθητών (Α, Β, Γ για το Δημοτικό, 1-20 για το Γυμνάσιο και το Λύκειο) στη Νεοελληνική Γλώσσα, την Ιστορία και τα Μαθηματικά χρησιμοποιήθηκαν σαν κριτήρια για τη σχολική τους επίδοση.

Στην ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν οι ακόλουθες ανεξάρτητες μεταβλητές: το φύλο των μαθητών, η ηλικία τους, μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες (Δημοτικό σχολείο), η τάξη και η περιοχή / το μέγεθος της πόλης (με βάση τον πληθυσμό της), όπου βρίσκεται το σχολείο.

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

3.1. Παραγοντική ανάλυση και αξιοπιστία του ερωτηματολογίου

Η παραγοντική δομή του ερωτηματολογίου (7 ερωτήσεις σχετικές με μορφές συμπεριφοράς) διερευνήθηκε με τη στατιστική μέθοδο της παραγοντικής ανάλυσης με περιστροφή αξόνων τύπου varimax (classical factor solution followed by varimax rotation).

3.1.1. Δημοτικό Σχολείο

Από την παραγοντική ανάλυση προέκυψαν τρεις παράγοντες (πίνακας 1). Ο παράγοντας I (ερμηνεύει το 29.4% της διακύμανσης των τιμών στις 7 ερωτήσεις) ονομάστηκε «*Δημοφιλής*» - «*κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά*» και αφορά θετικές μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς που κάνουν τα παιδιά δημοφιλή μέσα στην τάξη (ερωτήσεις: αρέσει σε όλους και προσπαθεί να βοηθάει όλους, προσπαθεί να κερδίσει τη συμπάθεια του δασκάλου, αρχηγός όταν κάτι γίνεται στο σχολείο). Ο παράγοντας II (ερμηνεύει το 22.7% της διακύμανσης των τιμών στις 7 ερωτήσεις) ονομάστηκε «*Επιθετική - αρνητική συμπεριφορά*» και αφορά αρνητικές μορφές συμπεριφοράς (ερωτήσεις: συχνά θυμώνει και είναι καυγατζής, συχνά τσακώνεται με το δάσκαλο, φαντασμένος και καυχιέται). Ο παράγοντας III (ερμηνεύει το 14.5% της διακύμανσης των τιμών στις 7 ερωτήσεις) ονομάστηκε «*Δυσκολίες ενδοπροσωπικής συμπεριφοράς*» και αναφέρεται στα ντροπαλά και ευαίσθητα παιδιά (ερώτηση: ντροπαλός και πολύ ευαίσθητος). Οι τρεις παράγοντες ερμηνεύουν από κοινού το 66.6% της διακύμανσης των τιμών στις 7 ερωτήσεις. Ο συντελεστής αξιοπιστίας (Cronbach's alpha) των δύο πρώτων παραγόντων είναι .66 και .67 αντίστοιχα.

3.1.2. Γυμνάσιο

Από την παραγοντική ανάλυση του ερωτηματολογίου για τους μαθητές του Γυμνασίου προέκυψαν επίσης τρεις παράγοντες (πίνακας 2). Ο παράγοντας I (ερμηνεύει το 29.7% της διακύμανσης των τιμών στις 7 ερωτήσεις) ονομάστηκε «*Επιθετική συμπεριφορά*» και αφορά επιθετικές μορφές συμπεριφοράς (ερωτήσεις: συχνά θυμώνει και είναι καυγατζής, συχνά τσακώνεται με το δάσκαλο). Ο παράγοντας II (ερμηνεύει το 21.7% της διακύμανσης των τιμών στις 7 ερωτήσεις) ονομάστηκε «*Δημοφιλής-θετική κοινωνική συμπεριφορά*» (ερωτήσεις: αρχηγός, αρέσει σε όλους και προσπαθεί να βοηθάει όλους). Ο παράγοντας III (ερμηνεύει το 16.3% της διακύμανσης των τιμών στις 7 ερωτήσεις) ονομάστηκε «*Μη-αποδεκτή συμπεριφορά*» και αφορά μορφές συ-

μπεριφοράς που χαρακτηρίζονται αρνητικές από τα παιδιά (ερωτήσεις: προσπαθεί να κερδίσει τη συμπάθεια του δασκάλου, φαντασμένος και καυχιέται, ντροπαλός και ευαίσθητος). Οι τρεις παράγοντες ερμηνεύουν από κοινού το 67.7% της διακύμανσης των τιμών στις 7 ερωτήσεις. Ο συντελεστής αξιοπιστίας (Cronbach's alpha) κάθε παράγοντα είναι .75, .60 και .67 αντίστοιχα.

Εκτός από τις διαφορές στα βάρη των ερωτήσεων που αποτελούν τον κάθε παράγοντα στα ερωτηματολόγια των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου και του Γυμνασίου, υπάρχουν διαφορές και ως προς τις ακόλουθες ερωτήσεις: Οι μαθητές του Δημοτικού θεωρούν θετική μορφή συμπεριφοράς «να προσπαθούν να κερδίσουν τη συμπάθεια του δασκάλου» σε αντίθεση με τους μαθητές του Γυμνασίου, που τη θεωρούν αρνητική/μη αποδεκτή συμπεριφορά. Η ερώτηση «φαντασμένος και καυχιέται» έχει μεγαλύτερο βάρος στον παράγοντα «Επιθετική συμπεριφορά» στο Δημοτικό, ενώ στο Γυμνάσιο στον παράγοντα «Μη-αποδεκτή συμπεριφορά». Η ερώτηση «ντροπαλός και ευαίσθητος» είναι η μόνη ερώτηση που έχει μεγάλο βάρος στον παράγοντα III («Δυσκολίες ενδοπροσωπικής συμπεριφοράς») στο Δημοτικό, ενώ στο Γυμνάσιο εντάσσεται στον παράγοντα «Μη-αποδεκτή συμπεριφορά».

3.2. Παράγοντες που επηρεάζουν τη συμπεριφορά των μαθητών

Με τις στατιστικές μεθόδους της ανάλυσης διακύμανσης μονής κατεύθυνσης (Oneway ANOVA) ή t-test για ανεξάρτητα δείγματα εξετάζονται οι πιθανοί παράγοντες που συσχετίζονται με την εκτίμηση της συμπεριφοράς των μαθητών από τους συμμαθητές τους. Οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ διαφόρων ανεξαρτήτων μεταβλητών (ανάλυση διακύμανσης διπλής κατεύθυνσης-Twoway ANOVA) διερευνήθηκαν επίσης και αναφέρονται όταν είναι σημαντικές.

3.2.1. Δημοτικό Σχολείο

Οι εκτιμήσεις των μαθητών για τη συμπεριφορά των συμμαθητών τους διαφέρουν σημαντικά σε σχέση με τις ακόλουθες μεταβλητές: φύλο των μαθητών, μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες (πίνακας 3) και σχολική επίδοση (πίνακας 4). Δεν βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις εκτιμήσεις των μαθητών ανάλογα με την τάξη που πηγαίνουν οι μαθητές στο σχολείο, την ηλικία τους και το μέγεθος της πόλης όπου βρίσκεται το σχολείο.

Τα κορίτσια αναφέρονται από τους συμμαθητές τους συχνότερα από τα αγόρια ότι δεν κάνουν παρέα μαζί τους, ότι είναι ντροπαλά και ευαίσθητα και ότι προσπαθούν να βοηθούν τους συμμαθητές τους και να κερδίσουν τη συμπάθεια του δασκάλου. Τα αγόρια θεωρούνται από τους συμμαθητές τους ότι

θυμώνουν και καυγαδίζουν με τα άλλα παιδιά και το δάσκαλο συχνότερα από τα κορίτσια. Οι μαθητές θεωρούν, λοιπόν, ότι τα κορίτσια παρουσιάζουν συχνότερα από τα αγόρια θετικές μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς (παράγοντας I), αλλά και δυσκολίες ενδοπροσωπικής συμπεριφοράς (παράγοντας III), ενώ τα αγόρια παρουσιάζουν συχνότερα επιθετική συμπεριφορά (παράγοντας II).

Οι μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες αναφέρονται συχνότερα από τους συμμαθητές τους ότι δεν κάνουν παρέα μαζί τους. Οι υπόλοιποι μαθητές αναφέρονται συχνότερα από τους συμμαθητές τους ως καλύτεροι φίλοι και ότι παρουσιάζουν θετικές μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς (ερωτήσεις 1, 4, 6, παράγοντας I).

Οι διαφορές στις εκτιμήσεις των μαθητών για τη συμπεριφορά των συμμαθητών τους ανάλογα με τη σχολική τους επίδοση παρουσιάζονται στον πίνακα 4. Όσο υψηλότερη είναι η επίδοση των μαθητών τόσο συχνότερα αναφέρονται ως καλύτεροι φίλοι και ότι παρουσιάζουν θετικές μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς (ερωτήσεις 1, 4, 6, παράγοντας I). Ως προς την ερώτηση 3 —ντροπαλός και ευαίσθητος— και τον παράγοντα III—Δυσκολίες ενδοπροσωπικής συμπεριφοράς, είναι χαρακτηριστικό ότι οι αδύνατοι και οι άριστοι μαθητές αναφέρονται συχνότερα από τους συμμαθητές τους. Τέλος, όσο χαμηλότερη είναι η επίδοση των μαθητών, τόσο συχνότερα εμφανίζουν επιθετική συμπεριφορά (παράγοντας II).

Όσον αφορά τους παράγοντες του ερωτηματολογίου, διερευνήθηκε επίσης η αλληλεπίδραση μεταξύ διαφόρων ανεξαρτήτων μεταβλητών. Η αλληλεπίδραση μεταξύ των ανεξάρτητων μεταβλητών — του φύλου των μαθητών και της γενικής σχολικής τους απόδοσης ($F = 3.45, p < .016$) ήταν στατιστικά σημαντική ως προς τον παράγοντα II. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των συνολικών τους, όπως ήδη έχει περιγραφεί (πίνακες 3 και 4), τα αγόρια εμφανίζουν συχνότερα επιθετική συμπεριφορά από τα κορίτσια και οι μαθητές με χαμηλή επίδοση από τους μαθητές με υψηλή επίδοση. Η αλληλεπίδραση όμως των δύο μεταβλητών έδειξε ότι η επιθετική συμπεριφορά των κοριτσιών δεν διαφέρει ανάλογα με το επίπεδο της σχολικής τους επίδοσης, ενώ για τα αγόρια ισχύει το αντίθετο. Όσο χαμηλότερη είναι η σχολική τους επίδοση, τόσο συχνότερα εμφανίζουν επιθετικές μορφές συμπεριφοράς.

3.2.2. Γυμνάσιο

Οι εκτιμήσεις των μαθητών για τη συμπεριφορά των συμμαθητών τους διαφέρουν σε σχέση με τις μεταβλητές: φύλο των μαθητών και σχολική επίδοση (πίνακες 5 και 6). Τα αγόρια παρουσιάζουν συχνότερα από τα κορίτσια επιθετικές και μη αποδεκτές μορφές συμπεριφοράς (ερωτήσεις 2, 5, 7,

παράγοντας Ι), ενώ τα κορίτσια παρουσιάζουν συχνότερα θετικές μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς (ερωτήσεις 4, παράγοντας ΙΙ), αλλά συγχρόνως προσπαθούν να κερδίσουν και την εύνοια των εκπαιδευτικών, που χαρακτηρίζεται «μη-αποδεκτή» συμπεριφορά από τους μαθητές. Όπως και στο Δημοτικό Σχολείο, δεν βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις εκτιμήσεις των μαθητών ανάλογα με την τάξη που πηγαίνουν οι μαθητές στο σχολείο, την ηλικία τους και το μέγεθος της πόλης, όπου βρίσκεται το σχολείο.

Στον πίνακα 6 παρουσιάζονται οι διαφορές στις εκτιμήσεις των μαθητών για τη συμπεριφορά των συμμαθητών τους, ανάλογα με τη σχολική τους επίδοση. Όσο υψηλότερη είναι η επίδοση των μαθητών τόσο συχνότερα αναφέρονται ως καλύτεροι φίλοι και ότι παρουσιάζουν θετικές μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς (ερωτήσεις 1, 4, παράγοντας ΙΙ), αλλά και μη αποδεκτές μορφές συμπεριφοράς (ερωτήσεις 5-φαντασμένος, 6-προσπαθεί να κερδίσει τη συμπάθεια των καθηγητών, παράγοντας ΙΙΙ). Όσο χαμηλότερη είναι η επίδοση των μαθητών τόσο συχνότερα εμφανίζουν επιθετική συμπεριφορά (ερωτήσεις 2, 7, παράγοντας Ι).

3.3. Ομάδες κοινωνιομετρικής θέσης (sociometric status) των μαθητών μέσα στην τάξη

Η κοινωνιομετρική θέση των παιδιών καθορίστηκε με βάση τις ερωτήσεις «ποιοί είναι οι καλύτεροι φίλοι σου στην τάξη» (θετική επιλογή) και «με ποιούς συμμαθητές σου δεν κάνεις παρέα» (αρνητική επιλογή). Για κάθε μαθητή υπολογίστηκε το σύνολο των θετικών και αρνητικών επιλογών (πρώτη προτίμηση μόνο). Η κάθε τιμή σταθμίστηκε σε κάθε τάξη χωριστά, για να είναι δυνατή η σύγκριση ανάμεσα στις διάφορες τάξεις με διαφορετικό αριθμό παιδιών. Η ταξινόμηση των παιδιών με βάση τις σταθμισμένες τιμές των θετικών και αρνητικών επιλογών έγινε με τα ακόλουθα κριτήρια (French & Wass, 1985): Τα «δημοφιλή» παιδιά (popular) είχαν τιμές .5 σταθερή απόκλιση πάνω από το μέσο όρο των θετικών επιλογών και .5 σταθερή απόκλιση κάτω από το μέσο όρο των αρνητικών επιλογών. Τα παιδιά που «απορρίπτονται» από τους συμμαθητές τους (rejected) είχαν τιμές .5 σταθερή απόκλιση πάνω από το μέσο όρο των αρνητικών επιλογών και .5 σταθερή απόκλιση κάτω από το μέσο όρο των θετικών επιλογών. Τα «παραμελημένα» παιδιά (neglected) είχαν τιμές .5 σταθερή απόκλιση κάτω από το μέσο όρο και των θετικών και των αρνητικών επιλογών αντίστοιχα. Τα παιδιά με «αντιπαθητική συμπεριφορά» (controversial) είχαν τιμές .5 σταθερή απόκλιση πάνω από το μέσο όρο και των θετικών και των αρνητικών επιλογών. Τα υπόλοιπα παιδιά ανήκαν στη «μέση» (average) ομάδα με «φυσιολογική» συμπεριφορά.

Με βάση την ταξινόμηση αυτή των παρόντων μαθητών σχηματίστηκαν

οι ακόλουθες κοινωνιομετρικές ομάδες: *Δημοτικό Σχολείο*: α) «δημοφιλή» παιδιά, N = 135 (13.3%), β) παιδιά που «απορρίπτονται», N = 102 (10.1%), γ) «παραμελημένα» παιδιά, N = 152 (15.0%), δ) παιδιά με «αντιφατική συμπεριφορά», N = 41 (4.1%), ε) «μέση» ομάδα, N = 582 (57.5%). *Γυμνάσιο*: α) «δημοφιλή» παιδιά, N = 81 (9.9%), β) παιδιά που «απορρίπτονται», N = 66 (8.0%), γ) «παραμελημένα» παιδιά, N = 117 (14.3%), δ) παιδιά με «αντιφατική συμπεριφορά», N = 36 (4.4%), ε) «μέση» ομάδα, N = 520 (63.4%).

3.4. Σύγκριση της συμπεριφοράς (και της σχολικής επίδοσης) των μαθητών των διαφόρων ομάδων — σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των συνομηλίκων τους και των εκπαιδευτικών

3.4.1. Δημοτικό Σχολείο

Με τη μέθοδο της ανάλυσης διακύμανσης μονής κατεύθυνσης (oneway ANOVA) εξετάστηκαν οι διαφορές ανάμεσα στις διάφορες κοινωνιομετρικές ομάδες με βάση τους παράγοντες των ερωτηματολογίων των μαθητών, των εκπαιδευτικών και τη σχολική επίδοση (πίνακας 7). Τα αποτελέσματα ήταν στατιστικά σημαντικά για τους παράγοντες I και II του ερωτηματολογίου των μαθητών. Η περιγραφή των χαρακτηριστικών της συμπεριφοράς κάθε ομάδας βοηθάει στην κατανόηση των διαφορών ανάμεσα στις ομάδες.

Τα «δημοφιλή παιδιά» έχουν υψηλές τιμές στη θετική κοινωνική συμπεριφορά (παράγοντας I) και χαμηλές τιμές στην επιθετική συμπεριφορά (παράγοντας II). Τα παιδιά που «απορρίπτονται» από τους συμμαθητές τους έχουν τη χαμηλότερη τιμή στον παράγοντα I και την υψηλότερη τιμή στον παράγοντα II. Τα παιδιά με «αντιφατική συμπεριφορά» έχουν τις υψηλότερες τιμές στον παράγοντα I-θετικές μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς και στον παράγοντα II-επιθετική συμπεριφορά, ενώ τα «παραμελημένα παιδιά» έχουν χαμηλές τιμές και στους δύο παράγοντες. Τα παιδιά που «απορρίπτονται» και τα «παραμελημένα» παιδιά έχουν χαμηλές τιμές στον παράγοντα I και διαφέρουν αντίστοιχα από τις υπόλοιπες ομάδες (Newman-Keuls τεστ, $p < 0.5$). Δεν υπήρχε στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των παιδιών που «απορρίπτονται» και των «παραμελημένων» παιδιών. Τα «δημοφιλή» και τα «παραμελημένα» παιδιά έχουν χαμηλές τιμές στον παράγοντα II-επιθετική συμπεριφορά και διαφέρουν αντίστοιχα από τα παιδιά που «απορρίπτονται» και από τα παιδιά με «αντιφατική συμπεριφορά» (Newman-Keuls τεστ, $p < .05$).

Οι διαφορές ανάμεσα στις κοινωνιομετρικές ομάδες βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές και σε σχέση με όλους τους παράγοντες του ερωτηματολογίου των εκπαιδευτικών (Χατζηχρήστου & Ηορf, 1991): Σχολική προσαρμογή, Διαπροσωπική συμπεριφορά και Ενδοπροσωπική συμπεριφορά (πίνακας 7). Σημαντικές διαφορές βρέθηκαν επίσης και ως προς τη σχολική επίδοση των

μαθητών και στα τρία μαθήματα (πίνακας 7). Τα παιδιά που «απορρίπτονται» από τους συμμαθητές τους έχουν περισσότερες δυσκολίες μάθησης-σχολικής προσαρμογής και χαμηλότερη επίδοση από τα παιδιά που ανήκουν σε όλες τις υπόλοιπες ομάδες (Newman-Keuls τεστ, $p < .05$), ακολουθούμενα από τα «παραμελημένα» παιδιά. Τα «δημοφιλή» παιδιά και τα παιδιά με «αντιφατική συμπεριφορά» έχουν την καλύτερη σχολική προσαρμογή και επίδοση. Τα παιδιά που «απορρίπτονται» έχουν επίσης δυσκολίες διαπροσωπικής και ενδοπροσωπικής συμπεριφοράς.

3.4.2. Γυμνάσιο

Στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις διάφορες κοινωνιομετρικές ομάδες βρέθηκαν ως προς τους παράγοντες επιθετική συμπεριφορά και δημοφιλής συμπεριφορά του ερωτηματολογίου των μαθητών (πίνακας 8). Τα παιδιά που «απορρίπτονται» είναι συχνότερα επιθετικά από τα παιδιά των υπόλοιπων ομάδα, αν και η διαφορά είναι στατιστικά σημαντική σε σύγκριση με τα «δημοφιλή» παιδιά μόνο (Newman-Keuls τεστ, $p < .05$). Τα παιδιά που «απορρίπτονται» αναφέρονται επίσης συχνότερα από τους συμμαθητές τους ότι επιδεικνύουν υπεροπτική συμπεριφορά σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ομάδες. Τα «δημοφιλή» παιδιά και τα παιδιά με «αντιφατική» συμπεριφορά επιδεικνύουν συχνότερα θετικές μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς από όλες τις υπόλοιπες ομάδες αντίστοιχα (Newman-Keuls τεστ, $p < .05$). Δεν βρέθηκαν σημαντικές διαφορές ως προς τον παράγοντα μη-αποδεκτές μορφές συμπεριφοράς.

Οι διαφορές ανάμεσα στις κοινωνιομετρικές ομάδες βρέθηκαν επίσης στατιστικά σημαντικές σε σχέση με τον παράγοντα σχολική προσαρμογή του ερωτηματολογίου των εκπαιδευτικών (Χατζηχρήστου & Ηορf, 1991) (οι διαφορές ως προς τους άλλους δύο παράγοντες δεν ήταν σημαντικές) και τη σχολική επίδοση των μαθητών στα τρία μαθήματα (πίνακας 8). Τα παιδιά που «απορρίπτονται» από τους συμμαθητές τους έχουν περισσότερες δυσκολίες μάθησης-σχολικής προσαρμογής και χαμηλότερη επίδοση από τα «δημοφιλή» παιδιά και τα παιδιά με «αντιφατική» συμπεριφορά (Newman-Keuls τεστ, $p < 0.5$), που έχουν και την καλύτερη σχολική προσαρμογή και επίδοση. Μετά τα παιδιά που «απορρίπτονται», τα «παραμελημένα» παιδιά έχουν δυσκολίες μάθησης και χαμηλή επίδοση, παρόλο που δεν διαφέρουν στατιστικά σημαντικά από τις υπόλοιπες ομάδες.

4. ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Τα αποτελέσματα της παραγοντικής ανάλυσης του ερωτηματολογίου για τη συμπεριφορά των μαθητών στο σχολείο έδειξαν ότι υπάρχουν διαφορές στην αξιολόγηση ορισμένων μορφών συμπεριφοράς (των συνομηλίκων τους) από τους μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Οι τρεις βασικοί παράγοντες που προέκυψαν αφορούν τις θετικές μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς, την επιθετική συμπεριφορά και τις μη-αποδεκτές μορφές συμπεριφοράς. Εκτός από τη δημοφιλή συμπεριφορά, οι μαθητές του Δημοτικού Σχολείου θεωρούν θετική κοινωνική μορφή συμπεριφοράς και την προσπάθεια για την εύνοια του δασκάλου, ενώ η υπεροπτική συμπεριφορά εντάσσεται στις επιθετικές-αρνητικές μορφές συμπεριφοράς. Οι μαθητές του Γυμνασίου θεωρούν αντίστοιχα την προσπάθεια για την εύνοια των καθηγητών αρνητική-μη αποδεκτή συμπεριφορά μαζί με την υπεροπτική συμπεριφορά, μια αλλαγή κοινωνικών προτύπων χαρακτηριστική της εφηβικής ηλικίας.

Η ντροπαλή και ευαίσθητη συμπεριφορά, αν και διαφοροποιείται από τις υπόλοιπες μορφές συμπεριφοράς από τους μαθητές του Δημοτικού Σχολείου, από τους μεγαλύτερους μαθητές στο Γυμνάσιο χαρακτηρίζεται πλέον ως μη-αποδεκτή μορφή συμπεριφοράς μαζί με την προσπάθεια για εύνοια των καθηγητών και την υπεροπτική συμπεριφορά. Σε σχετικές έρευνες (Younger και συν., 1985) έχει διαπιστωθεί ότι, ενώ τα παιδιά από μικρή ηλικία διακρίνουν τις επιθετικές και τις θετικές μορφές συμπεριφοράς ως ξεχωριστές κατηγορίες μορφών συμπεριφοράς, οι μορφές συμπεριφοράς ενδεικτικές της κοινωνικής απομόνωσης (όπως ντροπαλή και ευαίσθητη συμπεριφορά, μελαγχολία κλπ.) διαφοροποιούνται προοδευτικά, με την πάροδο της ηλικίας των παιδιών, ως ξεχωριστή κατηγορία μορφών συμπεριφοράς. Οπότε διαπιστώνουμε, ότι στην εφηβική ηλικία η ντροπαλή συμπεριφορά όχι μόνο διαφοροποιείται, αλλά και αξιολογείται ως μη-αποδεκτή μορφή συμπεριφοράς, σύμφωνα με τα πρότυπα της ηλικίας αυτής. Επιπλέον, οι σχέσεις των παιδιών με τους συνομηλίκους τους στην ηλικία αυτή εξελίσσονται σε περισσότερο σύνθετες μορφές.

Οι εκτιμήσεις των μαθητών για τη συμπεριφορά των συμμαθητών τους διαφέρουν ανάλογα με το φύλο των μαθητών. Τα κορίτσια παρουσιάζουν συχνότερα από τα αγόρια θετική κοινωνική συμπεριφορά, ενώ τα αγόρια επιθετική συμπεριφορά και στο Δημοτικό Σχολείο και στο Γυμνάσιο. Τα κορίτσια χαρακτηρίζονται συχνότερα από τα αγόρια ως ντροπαλά και ευαίσθητα στο Δημοτικό Σχολείο, ενώ στο Γυμνάσιο δεν υπάρχει διαφορά ως προς αυτή τη μορφή συμπεριφοράς. Τα αγόρια στο Γυμνάσιο παρουσιάζουν συχνότερα αρνητικές-μη αποδεκτές μορφές συμπεριφοράς (με εξαίρεση την

προσπάθεια για την εύνοια των εκπαιδευτικών).

Οι εκτιμήσεις αυτές των μαθητών για τις διαφορές στη συμπεριφορά των δύο φύλων συμπίπτουν με τις αντίστοιχες εκτιμήσεις των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες (Χατζηχρήστου & Horf, 1991, Rutter και συν. 1975, Trites και συν. 1982). Αποτελέσματα ερευνών με βάση μεθόδους αντικειμενικής παρατήρησης της συμπεριφοράς των παιδιών έχουν επίσης δείξει ότι υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια σε σχέση με τις μορφές επικοινωνίας, την κοινωνική αλληλεπίδραση και συμπεριφορά, το παιχνίδι, τις σχέσεις φιλίας και τις ομάδες των συνομηλίκων (Eder & Hallinan, 1978, Lever, 1976, Waldrop & Halverson, 1975). Είναι ακόμη γνωστό, ότι οι ομάδες των συνομηλίκων διαφοροποιούνται ως προς το φύλο και γίνονται ομόφυλες γύρω στο 10ο έτος περίπου, οπότε τα αγόρια παίζουν και κάνουν παρέα κυρίως με αγόρια και τα κορίτσια με τα κορίτσια αντίστοιχα. Ο διαχωρισμός αυτός έχει σχέση με τα είδη του παιχνιδιού και με την αντίστοιχη ενίσχυση για μορφές συμπεριφοράς, που χαρακτηρίζουν το κάθε φύλο από τους ενήλικες και τα άλλα παιδιά. Κατά την εφηβική ηλικία (περίπου μετά το 14ο έτος), οι παιδικές ομάδες γίνονται ξανά ετερόφυλες.

Οι μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες έχουν χαμηλή κοινωνιομετρική αποδοχή από τους συμμαθητές τους και είναι λιγότερο δημοφιλείς. Δεν υπάρχει διαφορά όμως στην επιθετική συμπεριφορά, αντίθετα με τις εκτιμήσεις των εκπαιδευτικών, οι οποίοι κρίνουν ότι οι μαθητές αυτοί έχουν συχνότερες διαπροσωπικές δυσκολίες από τους υπόλοιπους συμμαθητές τους (Χατζηχρήστου & Horf, 1991).

Δεν βρέθηκαν διαφορές στη συμπεριφορά των μαθητών σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των συνομηλίκων τους ανάλογα με την τάξη, την ηλικία τους και την περιοχή-μέγεθος της πόλης, όπου βρίσκεται το σχολείο σε αντίθεση με τις ανάλογες εκτιμήσεις των εκπαιδευτικών (Χατζηχρήστου & Horf, 1991). Οι μαθητές λοιπόν, αξιολογούν τη συμπεριφορά των συμμαθητών τους έχοντας ως σημείο σύγκρισης την ίδια τους την τάξη, το περιβάλλον του ίδιου τους του σχολείου και τις διαπροσωπικές τους εμπειρίες στο χώρο που ζουν. Οι εκτιμήσεις των εκπαιδευτικών αντίθετα διαφοροποιούνται βασιζόμενες συνήθως σε συγκριτικά στοιχεία και αντίστοιχες εκπαιδευτικές και ατομικές εμπειρίες σε διαφορετικές τάξεις, σε διαφορετικά σχολεία και σε διαφορετικά μέρη (χωριά, κομποπόλεις, πόλεις).

Η σχολική επίδοση διαφοροποιεί σημαντικά τις εκτιμήσεις των μαθητών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για τη συμπεριφορά των συμμαθητών τους. Αποτελέσματα ερευνών σε άλλες χώρες έχουν επίσης δείξει ότι υπάρχει σημαντική συσχέτιση μεταξύ της σχολικής επίδοσης των μαθητών και της κοινωνιομετρικής τους αποδοχής και απόρριψης μέσα στην τάξη (Green και συν. 1980).

Στο Δημοτικό Σχολείο οι μαθητές θεωρούν ότι όσο χαμηλότερη είναι η επίδοση των συμμαθητών τους τόσο συχνότερες δυσκολίες έχουν διαπροσωπικής (τα αγόρια κυρίως) και ενδοπροσωπικής συμπεριφοράς, που συμπίπτει με τις εκτιμήσεις των δασκάλων τους. Διαφορά υπάρχει στις εκτιμήσεις των μαθητών και εκπαιδευτικών όσο αφορά τη ντροπαλότητα και κοινωνική απομόνωση. Ενώ οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι όσο χαμηλότερη είναι η επίδοση των μαθητών τόσες περισσότερες δυσκολίες εμφανίζουν, οι μαθητές θεωρούν τους αδύνατους και τους άριστους συμμαθητές τους ως πιο ντροπαλούς και ευαίσθητους.

Στο Γυμνάσιο, οι μαθητές με υψηλή επίδοση είναι περισσότερο δημοφιλείς, με θετική κοινωνική συμπεριφορά, αλλά συγχρόνως εμφανίζουν υπεροπτική συμπεριφορά έναντι των συμμαθητών τους και προσπαθούν να κερδίσουν την εύνοια των καθηγητών τους. Οι μαθητές με χαμηλή επίδοση χαρακτηρίζονται συχνότερα επιθετικοί από τους υπόλοιπους συμμαθητές τους. Οι διαπροσωπικές σχέσεις των παιδιών με τους συνομηλίκους τους στην εφηβική ηλικία εξελίσσονται σε περισσότερο σύνθετες μορφές αντίστοιχα με τα στάδια κοινωνικο-γνωστικής ανάπτυξης. Η συμπεριφορά λοιπόν των «καλών» μαθητών περιλαμβάνει θετικά και αρνητικά στοιχεία. Αντίθετα, οι εκτιμήσεις των εκπαιδευτικών για τη συμπεριφορά των μαθητών σε σχέση με τη σχολική επίδοση διαφοροποιούνται κυρίως όσο αφορά τη σχολική προσαρμογή των μαθητών.

Η σχολική επίδοση, λοιπόν, συσχετίζεται με την κοινωνική συμπεριφορά των παιδιών στο σχολείο. Οι μαθητές με χαμηλή επίδοση, στερημένοι συνήθως από θετικές εμπειρίες και αναγνώριση μέσα στην τάξη, νοιώθουν απογοήτευση και θυμό και εκδηλώνουν αντικοινωνική συμπεριφορά. Όσο αφορά τους καλούς μαθητές, οι εκτιμήσεις των εκπαιδευτικών φαίνεται ότι αντανακλούν τα συγκεκριμένα στερεότυπα, σύμφωνα με τα οποία η επίδοση αποτελεί τη βάση της αξιολόγησης των μαθητών και οι καλοί μαθητές συνήθως θεωρούνται και ως πρότυπα συμπεριφοράς. Αντίθετα, οι μαθητές εκτιμούν ότι και οι καλοί μαθητές παρουσιάζουν προβλήματα: είναι ντροπαλοί και ευαίσθητοι στο Δημοτικό Σχολείο και παρουσιάζουν μη-αποδεκτές μορφές συμπεριφοράς (υπεροπτική συμπεριφορά, προσπαθούν να κερδίσουν την εύνοια των καθηγητών) στο Γυμνάσιο. Είναι επίσης πιθανό, οι διαφορές αυτές να οφείλονται και στο γεγονός ότι τα παιδιά εκδηλώνουν διαφορετικές μορφές συμπεριφοράς προς τους δασκάλους και προς τα άλλα παιδιά με βάση τις διαφορετικές σχέσεις, την επικοινωνία και την επαφή (μέσα στην τάξη, στο διάλειμμα, στην αυλή) (Ledingham & Younger, 1985).

Με βάση την ταξινόμηση των παιδιών στις διάφορες κοινωνιομετρικές ομάδες, έγινε περιγραφή των χαρακτηριστικών της συμπεριφοράς και των δυσκολιών των παιδιών της κάθε ομάδας. Τα αποτελέσματα της έρευνας αυ-

τής συμπίπτουν με αντίστοιχες έρευνες (Coie και συν. 1982, French & Waas, 1985) ότι τα παιδιά που «απορρίπτονται» από τους συμμαθητές τους παρουσιάζουν τις περισσότερες δυσκολίες ψυχοκοινωνικής προσαρμογής σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των συνομηλίκων τους και των εκπαιδευτικών. Επιπρόσθετα από τα αποτελέσματα ερευνών στη σχετική βιβλιογραφία, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά που «απορρίπτονται» έχουν τη χαμηλότερη σχολική απόδοση (και επίδοση στα τρία βασικά μαθήματα) τόσο στην πρωτοβάθμια όσο και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Μετά τα παιδιά αυτά, τα «παραμελημένα» παιδιά βρέθηκαν ότι έχουν τις περισσότερες δυσκολίες μάθησης, σχολικής προσαρμογής και επίδοσης. Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής έδωσαν ακόμη καινούργια στοιχεία όσο αφορά τα παιδιά με «αντιφατική» συμπεριφορά, που μαζί με τα δημοφιλή βρέθηκαν ότι έχουν την καλύτερη σχολική προσαρμογή και επίδοση. Σε αντίθεση με τους μαθητές που θεωρούν ότι τα παιδιά με «αντιφατική» συμπεριφορά παρουσιάζουν θετικές και αρνητικές μορφές συμπεριφοράς, οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι τα παιδιά αυτά δεν έχουν ψυχοκοινωνικές δυσκολίες.

Η συσχέτιση της κοινωνιομετρικής θέσης των παιδιών στην τάξη και της σχολικής τους επίδοσης πρέπει να λαμβάνεται υπόψη από τους εκπαιδευτικούς και τους ειδικούς για το σχεδιασμό κατάλληλων παρεμβάσεων. Τα παιδιά που «απορρίπτονται» από τους συμμαθητές τους και τα «παραμελημένα» παιδιά έχουν άμεση ανάγκη συμβουλευτικών παρεμβάσεων, με σκοπό τη βελτίωση της προσαρμογής τους και της επίδοσής τους στο σχολείο και την πρόληψη μετέπειτα διαταραχών.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Coie, J.D., Dodge, K.A., & Coppotelli, H. (1982). Dimensions and types of social status: A cross-age perspective. *Developmental Psychology*, 18 (4), 447-570.
- Cowen, E.L., Pederson, A., Baigian, H., Izzo, L.D., & Trost, M.A. (1973). Long-term follow-up of early detected vulnerable children: *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 41 (3), 438-446.
- Eder, D., & Hallinan, M.T. (1978). Sex differences in children's friendships. *American Sociological Review*, 43, 237-250.
- French, D.C., & Waas, G.A. (1985). Behavior problems of peer-neglected and peer rejected elementary-age children: Parent and teacher perspectives. *Child Development*, 56, 246-252.
- Green, K.D., Forehand, R., Beck, S.J., & Vosk, B. (1980). An assessment of the relationship among measures of children's social competence and children's academic achievement. *Child Development*, 51, 1149-1156.

- Hatzichristou, C. (1987). *Classification and differentiation of socially isolated children*. Doctoral dissertation, University of California, Berkeley.
- Hatzichristou, C., & Hopf, D. (1989). *Social adjustment and integration of minority students in schools: A study of Greek remigrant children*. U.S. Department of Education, Office of Educational Research and Improvement (DERI), ERIC Documents, Washington, D.C.: ED 31 114/UD 072 007.
- Χατζηχρήστου, Χ., & Hopf, D. (1991). Προβλήματα συμπεριφοράς και σχολικής επίδοσης μαθητών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των εκπαιδευτικών. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 14-15, 107-143.
- Hatzichristou, C., & Hopf, D. (1992). School performance and adjustment of the Greek remigrant students in the schools of their home country. *Applied Psycholinguistics* (in press.).
- Kohn, M. (1977) *Social competence, symptoms and underachievement in childhood: A longitudinal perspective*. Washington, D.C.: U.H. Winston & Sons.
- Krappmann, I (1991). Sozialization in der Gruppe der Gleichaltrigen. IN K. Hurrelmann, & D. Ulich (Eds), *Neues handbuch der Sozialisationsforschung* (4th rev. ed.) (pp. 355-375). Weinheim: Beltz.
- Lambert, N.M., & Nicoll, R.C. (1977). Conceptual model for nonintellectual behavior and its relationship to early reading achievement. *Journal of Educational Psychology*, 69 (5), 481-490.
- Ledingham, J.E., & Younger, A.J. (1985). The influence of the evaluator on assessments of children's social skills. In B.H. Schneider, K.H. Rubin, & J.E. Ledingham (Eds.), *Children's peer relations: Issues in assessment and intervention*. New York: Springer-Verlag.
- Lever, J. (1976). Sex differences in the games children play. *Social Problems*, 23, 479-487.
- Piaget, J. (1932). *The moral judgement of the child*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Roff, J.D., & Wirt, R.D. (1984). Childhood social adjustment, adolescent status and young adult mental health. *American Journal of Orthopsychiatry*, 54 (4), 595-602.
- Rubin, Z. (1980). *Children's friendships*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Rutter, M., Cox, A., Tupling, C., Berger, M., & Yule, W. (1975). Attainment and adjustment in two geographical areas. I. The prevalence of psychiatric disorder. *British Journal of Psychiatry*, 126, 493-509.
- Trites, R.L., Blouin, A.G. & Laprade, K. (1982). Factor analysis of the Conners

- teacher scale based on a large normative sample. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 50 (5), 615-623.
- Waldrop, M.F., & Halverson, C.F. (1975). Intensive and extensive peer behavior: Longitudinal and cross-sectional analyses. *Child Development*, 46, 19-26.
- Younger, A.J., Schwartzman, A.E. & Ledingham, J.E. (1985). Age-related changes in children's perceptions of aggression and withdrawal in their peers. *Developmental Psychology*, 21 (1), 70-75.

SUMMARY

This study explores the behavior patterns of elementary and secondary school students and the possible factors that influence their behavior based on peers' evaluation. The sample consisted of 1041 elementary school pupils and 862 secondary school students of public schools in northern Greece. Students were asked to fill out a sociometric questionnaire consisting of two best friend/no friend nominations and seven behavioral descriptions. Based on the first two sociometric questions, students were classified into five sociometric status groups (popular, rejected, neglected, controversial, average). It was found that gender and school achievement influenced students' evaluation of their peer's behavior. Rejected and neglected children were found to experience psychosocial and academic difficulties.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
 Δημοτικό σχολείο
 Αποτελέσματα παραγοντικής ανάλυσης του ερωτηματολογίου

	Παράγοντας I	Παράγοντας II	Παράγοντας III
1. Αρχηγός όταν κάτι γίνεται στο σχολείο — κάποιος που όλοι τον ακούνε	.743*	.079	-.218
2. Συχνά θυμώνει και είναι καυγατζής	-.011	.843*	-.098
3. Ντροπαλός και πολύ ευαί-τος	-.014	-.060	.932*
4. Αρέσει σε όλους και προσπαθεί να βοηθάει όλους	-.847*	-.094	.015
5. Φαντασμένος και καυχιέται	.260	.618*	.191
6. Προσπαθεί να κερδίσει τη συμπάθεια του δασκάλου	.744*	.184	.243
7. Συχνά τσακώνεται με το δάσκαλο	-.046	.775*	-.108

Παράγοντας I : Δημοφιλής - κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά

Παράγοντας II : Επιθετική - αρνητική συμπεριφορά

Παράγοντας III: Δυσκολίες ενδοπροσωπικής συμπεριφοράς

* Με αστερίσκο σημειώνονται τα βάρη των ερωτήσεων που αποτελούν τον κάθε παράγοντα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Γυμνάσιο

Αποτελέσματα παραγοντικής ανάλυσης του ερωτηματολογίου

	Παράγοντας I	Παράγοντας II	Παράγοντας III
1. Αρχηγός όταν κάτι γίνεται στο σχολείο — κάποιος που όλοι τον ακούνε	.147*	.822	.061
2. Συχνά θυμώνει και είναι καυγατζής	.867*	-.063*	.186
3. Ντροπαλός και πολύ ευαί- τος	-.302	-.281	.430*
4. Αρέσει σε όλους και προ- σπαθεί να βοηθάει όλους	-.138	.815*	.156
5. Φαντασμένος και καυχιέται	.287	.010	.773*
6. Προσπαθεί να κερδίσει τη συμπάθεια των καθηγητών	.033	.279	.808*
7. Συχνά τσακώνεται με τους καθηγητές	.869*	.067	-.001

Παράγοντας I : Επιθετική συμπεριφορά

Παράγοντας II : Δημοφιλής - θετική κοινωνική συμπεριφορά

Παράγοντας III: Μη - αποδεκτή συμπεριφορά

* Με αστερίσκο σημειώνονται τα βάρη των ερωτήσεων που αποτελούν τον κάθε παράγοντα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Δημοτικό σχολείο

Διαφορές με βάση το φύλο των μαθητών και μαθησιακές δυσκολίες (Ερωτήσεις: μέσος όρος επιλογών. Παράγοντες: τιμές παραγόντων)

Ερωτήσεις	Φύλο των μαθητών		Μαθησιακές δυσκολίες			
	Αγόρια	Κορίτσια		Ναι	Όχι	t
Οι καλύτεροι φίλοι στην τάξη Συμμετέχτες που δεν κάνουν παρέα	.96 .84	.98 1.08	μσ -2.48*	.57 1.80	1.00 .92	-2.19* 3.34**
1. Αρχηγός όταν κάτι γίνεται στο σχολείο κάποιος που όλοι τον ακούνε	1.12	.81	μσ	.03	1.00	-7.31**
2. Συχνά θυμώνει και είναι καυγαζής	1.13	.80	2.41*	1.67	.92	μσ
3. Ντροπαλός και πολύ ενοχλημένος	.75	1.13	-3.56**	1.10	.93	μσ
4. Αρέσει σε όλους και προσπαθεί να βοηθάει όλους	.72	1.10	-3.30**	.10	.93	-7.27**
5. Φαντακμένος και καυγιάει	.91	.93	μσ	1.03	.90	μσ
6. Προσπαθεί να κερδίσει τη συμπάθεια των δασκάλου	.55	1.24	-5.78**	.37	.89	-2.79**
7. Συχνά τσακώνεται με το δάσκαλο	1.33	.37	5.87**	1.47	.75	μσ
I. Δημοφιλής - κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά	-.11	.10	-3.41**	-.48	.01	-6.62**
II. Επιθετική - αρνητική συμπεριφορά	.11	-.11	3.66**	.33	-.03	μσ
III. Δυσκολίες ενδοπροσωπικής	-.17	.16	-5.39**	.10	-.01	μσ

* $p < .05$ ** $p < .01$

μσ = μη σημαντικό

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Δημοτικό σχολείο

Διαφορές με βάση τη σχολική επίδοση (Ερωτήσεις: μέσος όρος επιλογών.

Παράγοντες: τιμές παραγόντων)

Ερωτήσεις	Γενική σχολική επίδοση				F
	Αδύνατος	Μέτριος	Καλός	Άριστος	
Καλύτεροι φίλοι σου	.52	.78	.92	1.33	23.86**
Δεν κάνεις παρέα	1.95	1.25	.77	.65	26.60**
1. Αρχηγός	.18	.20	.85	1.85	20.23**
2. Συχνά θυμώνει	1.11	1.12	1.04	.71	μσ
3. Ντροπαλός	1.28	.85	.80	1.01	2.84*
4. Αρέσει / βοηθάει όλους	.20	.27	.59	1.95	53.81**
5. Φαντασμένος	.97	.86	.81	1.05	μσ
6. Προσπαθεί για τη συμπά- θεια δασκάλου	.47	.26	.61	1.74	32.89**
7. Τσακάνεται με το δάσκαλο	1.26	.89	.87	.59	μσ
I. Δημοφιλής - Κοινωνία αποδεκτή συμπεριφορά	-.40	-.40	-.16	.57	60.75**
II. Επιθετική - αρνητική συμπεριφορά	.15	.05	.01	-.11	2.48*
III. Δυσκολίες ενδοπροσωπικής συμπεριφοράς	.21	-.05	-.11	.07	3.86**

* $p < .05$ ** $p < .01$

μσ = μη σημαντικό

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Γυμνάσιο

Διαφορές με βάση το φύλο των μαθητών (Ερωτήσεις: μέσος όρος
επιλογών. Παράγοντες: τιμές παραγόντων)

Ερωτήσεις	Φύλο των μαθητών		t
	Αγόρια	Κορίτσια	
Καλύτεροι φίλοι σου	.94	1.01	μσ
Δεν κάνεις παρέα	.86	1.00	μσ
1. Αρχηγός	.80	.77	μσ
2. Συχνά θυμώνει	1.09	.62	3.19**
3. Ντροπαλός	.98	.89	μσ
4. Αρέσει / βοηθάει όλους	.58	1.16	-4.27**
5. Φαντασμένος	.97	.66	2.12*
6. Προσπαθεί για τη συμπάθεια καθηγητών	.63	1.12	-2.86*
7. Τσακώνεται με καθηγητές	1.21	.39	4.71**
I. Επιθετική συμπεριφορά	.16	-.17	4.86**
II. Δημοφιλής - θετική κοινωνική συμπεριφορά	-.10	.10	-2.94*
III. Μη - αποδεκτή συμπεριφορά	-.02	.02	μσ

* $p < .05$ ** $p < .01$

μσ = μη σημαντικό

ΠΙΝΑΚΑΣ 6
Γωμάνσο

Διαφορές με βάση τη σχολική επίδοση (Πρωτηγίαις, μέσος όρος επιλογών. Παράγοντες: τιμές παραγόντων)

Ερωτήσεις	Επίδοση στη Γλώσσα (#)		Επίδοση στην Ιστορία (#)		Επίδοση στα Μαθηματικά (#)							
	Χαμηλή Μέτριο Υψηλή F	Χαμηλή Μέτριο Υψηλή F	Χαμηλή Μέτριο Υψηλή F	Χαμηλή Μέτριο Υψηλή F	Χαμηλή Μέτριο Υψηλή F	Χαμηλή Μέτριο Υψηλή F						
Καλύτεροι φίλοι σου δεν κάνουν παρέα	.77 1.12	.94 .85	1.29 1.78	17.80** 4.57*	.78 1.26	.95 .80	1.14 1.44	8.57** 8.41**	.79 1.12	.89 .75	1.23 1.44	13.95** 4.45*
1. Αρχηγός	.31	.40	1.79	19.28**	.32	.60	1.25	6.16*	.40	.47	1.44	10.50**
2. Συχνά θυμώνει	1.13	.79	.52	4.11*	1.20	.75	.61	4.10**	1.10	.85	.56	3.87**
3. Ντροπαλός	.93	.84	1.02	μσ	1.03	.70	1.05	μσ	.86	.85	1.09	μσ
4. Αρέσει / βοηθάει όλους	.14	.46	2.28	83.27**	.10	.46	1.90	52.38**	.20	.39	2.01	66.14**
5. Φαντασιμένος	.52	.78	1.11	5.01*	.43	.66	1.18	6.99**	.39	.79	1.21	9.52**
6. Προσκαλεί για τη συμπόρευση καθήγγιτών	.29	.77	1.79	21.67**	.36	.60	1.57	14.50**	.30	.78	1.54	17.80**
7. Τσακάνεται με καθήγγιτες	1.21	.65	.37	6.76**	1.19	.79	.45	4.25*	1.16	.71	.49	4.14*
I. Ειθετική συμπεριφορά	.18	-0.02	-0.26	10.23**	.18	.01	-0.20	7.44**	.16	.01	-0.21	8.42**
II. Αντιφιλική - φιλική κοινων. συμπεριφορά	-0.32	-0.18	.63	58.89**	-0.34	-0.12	.39	30.04**	-0.27	-0.19	.46	38.69**
III. Μη - ακοδερική συμπεριφορά	-0.19	-0.03	.26	11.78**	-0.18	-0.14	.26	11.87**	-0.24	-0.02	.25	15.53**

p < .05 ** p < .01, μσ = μη σημαντικό.

(#) Με βάση την κατανομή των βαθμών σε κάθε μέθημα χωριστά δημιουργήθηκαν τρία επίπεδα επίδοσης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7
 Δημοτικό σχολείο
 Διαφορές των κοινωνιομετρικών ομάδων με βάση τα ερωτηματολόγια των μαθητών, των εκπαιδευτικών
 και τη σχολική επίδοση

Ερωτηματολόγια μαθητών (#):	Κοινωνιομετρικές ομάδες						F
	Δημοφιλή παλιά	Παιδιά που επαρτίστο- νται	Παραμέλη- μένα παιδιά	Παιδιά με ανταρτική συμπεριφορά	Μέση ομάδα		
I. Δημοφιλής - Κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά	.41	-.43	-.29	-.94	-.01	24.63**	
II. Επιθετική - αρνητική συμπεριφορά	-.17	.47	-.16	.65	-.05	12.79**	
III. Δυσκολίες ενδοπροσωπικής συμπεριφοράς	-.07	.19	.01	.12	-.03	μσ	
Ερωτηματολόγια εκπαιδευτικών (##):							
I. Σχολική προσαρμογή	.32	-.59	-.05	.40	.02	13.37**	
II. Διαπροσωπική συμπεριφορά	-.05	-.41	.05	-.05	.07	4.86**	
III. Ενδοπροσωπική συμπεριφορά	.19	-.24	-.03	.10	.00	2.64*	
Σχολική επίδοση:							
Γενική σχολική απόδοση (###)	3.23	2.07	2.87	3.32	2.93	24.39**	
Επίδοση στη Γλώσσα (###)	1.37	2.18	1.69	1.26	1.61	13.29**	
Επίδοση στην Ιστορία	1.28	2.02	1.51	1.26	1.52	11.03**	
Επίδοση στα Μαθηματικά	1.35	2.25	1.67	1.42	1.67	13.24**	

* $p < .05$, ** $p < .01$, μσ = μη σημαντικό.

(#) Τιμές παραγόντων βάσει των επιλογών.

(##) Κλίμακα: 1 = πάντα, 2 = συχνά, 3 = κάπου - κάπου, 4 = σπάνια, 5 = ποτέ (χωρίς προβλήματα).

(###) Κλίμακα: 1 = αδύνατος, 2 = μέτριος, 3 = καλός, 4 = άριστος.

(####) Βαθμοί - κλίμακα: 1 = A, 2 = B, 3 = Γ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8
Γυνώγια

Διαφορές των κοινωνιομετρικών ομάδων με βάση τα ερευνηματικά των μαθητών, των εκπαιδευτικών και τη σχολική επίδοση

Κοινωνιομετρικές ομάδες

Ερευνηματόλογια μαθητών (#):	Δημοφιλή παιδιά	Παιδιά που απορρίπτονται	Παρμελή-μένα παιδιά	Παιδιά με αντιφατική συμπεριφορά	Μέση ομάδα	F
I. Εκθετική συμπεριφορά	-.21	.32	-.07	.18	-.004	3.03**
II. Δημοφιλής - θετική κοινωνική συμπεριφορά	.54	-.32	-.16	.96	-.07	19.07**
III. Μη - αποδεκτή συμπεριφορά	-.21	.18	-.07	.26	0.1	μσ
Ερευνηματόλογια εκπαιδευτικών (##):						
I. Σχολική προσαρμογή	.29	-.36	-.04	.17	.01	4.22**
II. Διευρωσική συμπεριφορά	.07	-.20	-.03	-.03	.05	μσ
III. Ενδοπροσωπική συμπεριφορά	.19	.00	.01	.15	-.01	μσ
Σχολική επίδοση (βαθμοί):						
Επίδοση στη Γλώσσα	14.97	12.79	13.67	14.52	14.05	5.50**
Επίδοση στην Ιστορία	16.04	14.00	14.91	15.33	15.13	3.91**
Επίδοση στα Μαθηματικά	15.30	12.92	14.03	14.61	13.90	5.66**

* $p < .05$, ** $p < .01$, μσ = μη σημαντικό.

(#) Τιμές παραγόντων βάσει των επιλογών.

(##) Κλίμακα: 1 = πάντα, 2 = συχνά, 3 = κάπου - κάπου, 4 = σπάνια, 5 = ποτέ (χωρίς προβλήματα).